

WALKA NAUCZYCIELA Z PRZEWODNIKIEM ZAJĘĆ W PERSPEKTYWIE TWÓRCZOŚCI PLASTYCZNEJ

Sztukę we współczesnej rzeczywistości pedagogicznej uznać należy za wartość w niezwykle istotny sposób wpływającą na nadrzędny postulat, dotyczący wszechstronności dziecięcego rozwoju. Działalność plastyczna dziecka w czasach współczesnych staje się niejako edukacyjnym nośnikiem kształtowania wyobraźni, niekonwencjonalnego i abstrakcyjnego myślenia oraz doskonalenia umiejętności interpretowania świata za pomocą linii, plamy, kształtu, barwy czy specyficznej kompozycji, co wyraża się w definicji twórczości plastycznej, rozumianej jako „proces dokonywania zmiany, przetwarzania i wytwarzania form wizualnych (na płaszczyźnie i w przestrzeni), nadawania tym nieznanym dotąd i oryginalnym formom wizualnym nowych jakości ideowych (mentalnych), wyrażających się wartościami pozamaterialnymi (ideowymi, estetycznymi) i stanowiących względne wartości materialne”¹. To właśnie za pośrednictwem sztuki oraz działalności plastycznej doskonalić można u najmłodszych uczestników procesu edukacyjnego oryginalne i nietuzinkowe spojrzenie na świat, wiążące się z osobistą interpretacją oraz fascynacją sztukami plastycznymi. Niemniej jednak – nieoryginalna działalność nie zainicjuje oryginalnych pomysłów i rozwiązań danego problemu plastycznego.

Ogromne znaczenie twórczości plastycznej w działaniach dydaktyczno-wychowawczych jest niezaprzeczalne, jednakże nierzadko pomijany zostaje fakt, że nie każde przedsięwzięcie o charakterze plastycznym wpływa jednocześnie na rozwój dziecięcej twórczości, definiowanej jako specyficzna działalność „przynosząca wytwory (dzieła sztuki, wynalazki, sposoby postrzegania świata, metody działania itp.), cechujące się nowością i posiadające pewną wartość (estetyczną, użytkową, etyczną, poznawczą bądź inną), przynajmniej dla samego podmiotu tworzącego”². Co więcej – niektóre czynności, związane z działaniami plastycznymi, doskonalą przede wszystkim (i tylko) umiejętności manualne (np. kolorowanie, rozumiane jako wypełnianie kolorem ściśle określonych kształtów). Działania związane w sposób bezpośredni z twórczością plastyczną dzieci powinny charakteryzować się niekonwencjonalnością i różnorodnością w stosowaniu technik, narzędzi czy materiałów plastycznych, a także oryginalnością tematyczną. Niemniej jednak, zarówno oryginalność, niekonwencjonalność, jak i różnorodność

* mgr; doktorantka na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

¹ S.L. Popek, *Psychologia twórczości plastycznej*, Kraków 2010, s. 11.

² K.J. Szmidt, *Pedagogika twórczości*, Gdańsk 2007, s. 67.

nierzadko nie mają swojego odzwierciedlenia w praktyce pedagogicznej, której drogę w znacznym stopniu ustala przyjęty przez placówkę program i skonstruowany na jego podstawie przewodnik zajęć, stanowiący niejako podręczny plan działania i szczegółowy rozkład materiału na poszczególne dni wraz z proponowanymi scenariuszami zajęć.

Zubożenie działań plastycznych i ich porażająca jednorodność, widoczna w proponowanych nauczycielom przewodnikach, zostanie rozpatrzona i zanalizowana na podstawie jednej, wybranej i w pełni aktualnej pozycji, stanowiącej zbiór uporządkowanych konspektów zajęć. Wybrany przewodnik (dla grupy 5-latków) jest w pełni zgodny z podstawą programową i podzielony został na pięć odrębnych części, składających się z podrozdziałów stanowiących główne, tygodniowe kręgi tematyczne (te zaś podzielone zostały na tematy dnia).

Techniki plastyczne zaproponowane w analizowanym przewodniku:

- rysowanie flamastrami na kartonie,
- rysowanie kredkami ołówkowymi,
- malowanie farbami plakatowymi na kartonie,
- obrazek z figur geometrycznych,
- kolaż,
- lepienie/wylepienie z plasteliny,
- odrysowywanie i kolorowanie,
- wykonanie makiety,
- wycinanie z papieru kolorowego,
- rzeźba przestrzenna (instalacja),
- rysowanie pastelami,
- kompozycja z nitek,
- wypełnianie kulkami z krepiny,
- wydzieranka z papieru,
- wycinanie z serwetki,
- kompozycje z materiałów,
- rysowanie świecą i malowanie akwarelami,
- lepienie z masy solnej,
- malowanie farbami z użyciem gąbek,
- rysowanie kredkami i flamastrami,
- rysowanie kolorowym tuszem.

Powyżej zestawiono dwadzieścia jeden technik plastycznych, które zostały zaproponowane do pracy z dziećmi przez cały rok szkolny (rozumiany jako czas realizacji podstawy programowej). Lista zaprezentowanych sposobów realizacji działań plastycznych jest niedługa – szczególnie z zestawieniem stworzonym na podstawie literatury prezentującej i szczegółowo opisującej rozmaite techniki plastyczne³:

³ Na podstawie: M. Daszyńska, *Techniki graficzne powielane i odbijane*, Warszawa 1992; M. Daszyńska, *Malarskie techniki dekoracyjne*, Warszawa 1992; J. Lewicka, *100 technik plastycznych*, Warszawa 1967.

Techniki plastyczne

Rysunkowe:

- rysowanie kredką;
- rysowanie ołówkiem;
- rysowanie węglem;
- rysowanie kredą;
- rysowanie piórkiem;
- rysowanie patykiem na białym papierze;
- rysowanie patykiem na podkładzie z klejówki;
- rysowanie pędzlem;
- rysowanie „mokre w mokrym”;
- rysowanie różnymi pisakami.

Wzbogacone techniki rysunkowe:

- rysunek lawowany;
- rysunek świecą;
- rysowanie farbą wyciskaną w trąbki papierowej;
- wysypywanki z piasku;
- rysowanie nitką;
- rysowanie nitką rozpinaną na szpilkach;
- kompozycje dwuwarstwowe z nici;
- wydrapywanka czarno biała;
- wydrapywanka kolorowa;
- kompozycje ze sznura i kolorowych włóczek;
- rysowanie pędzlem lub malowanie na gazecie.

Malarskie:

- malowanie na sucho kredkami ołówkowymi;
- malowanie na sucho kredkami świecowymi;
- malowanie akwarelą;
- malowanie „mokre w mokrym”;
- malowanie akwarelą z pastą;
- malowanie farbami drukarskimi;
- malowanie kolorowymi tuszami;
- malowanie farbami kryjącymi;
- malowanie barwne na szkle;
- malowanie na szkle białą farbą;
- malowanie na tkaninach.

Graficzne – powielane i druk:

- odbijanie płótnem z rysunkiem;
- odbijanie tiulem z gazą;
- odbijanka pojedyncza;
- odbijanka podwójna;
- monotypia;
- gipsoryt;
- linoryt;
- drukowanie stemplem;
- druki strukturalne;
- druki z płyt kartonowych;
- frotaż;
- dekalkomania.

Dekoracyjne na płaszczyźnie i pisanki:

- technika odpryskowa;
- batik jednobarwny na papierze;
- batik kolorowy na papierze;
- pisanki;
- malowanie na mokrym zwiniętym papierze;
- malowanie na podkładzie z kaszy;
- malowanie klejówką z trocinami;
- malowanie z wyklejanką;
- mozaika malowana pędzlem;
- mozaika odbijana patykiem;
- mozaika ze stempli z ziemniaka;
- mozaika z kawałków papieru;
- mozaika na podkładzie kleju z piaskiem;
- mozaika na podkładzie z gipsu;
- wydzieranka kolorowa;
- wydzieranka z gazety;
- wycinanka z papieru;
- naklejanki z jednobarwnego dartego papieru;
- wycinanki „richelieu” z papieru;
- wyklejanka z pociętych pasków papieru;
- wycinanka z papieru nakłuwana;
- wycinanka z papieru dziurkowana;
- wycinanka z papieru sylwetowa;
- wycinanka warstwowa;
- witraże papierowe;
- tkaniny z papieru;

- wycinanka ze szmatek;
- aplikacje z tkanin gęstych;
- aplikacje z tkanin i ze sznura;
- aplikacje z jedwabiu i gazy;
- aplikacje z tiulu.

Modelowanie:

- lepienie z gliny;
- lepienie z plasteliny;
- formowanie z gazet;
- formowanie ze staniolu;
- formowanie masy papierowej;
- formowanie z kawałków podklejonego papieru;
- płaskorzeźby z gipsu i piasku;
- płaskorzeźby z gipsu (z negatywu gliny);
- kompozycje z wklęsłym konturem na płytkach w gliny;
- kompozycje z wypukłym konturem na płytkach gipsowych;
- kompozycje cięte nożem;
- płaskorzeźby na płytkach gipsowych;
- płaskorzeźba wklęsła w glinie;
- płaskorzeźba z gipsu z klejem;
- modelowanie z wałeczków z gliny.

Formowanie przestrzenne z różnych materiałów:

- formowanie z pasków papieru;
- papieroplastyka;
- wytłaczanie w blasze;
- formowanie ze słomy;
- formowanie z liści kukurydzy;
- kształtowanie z drutu i krepiny;
- formowanie ze sznurka;
- formowanie z drutu i pasków blachy;
- lalki z różnych materiałów na stelażu z drutu;
- lalki na butelkach;
- formowanie z drutu i gipsu;
- formowanie z drutu, papieru i gipsu;
- sztuczne kwiaty z tkanin.

Bogactwo i różnorodność dostępnych i nietrudnych do przeprowadzenia technik plastycznych, połączonych z odpowiednim i adekwatnym do zainteresowań dzieci tematem, znacząco wpływa na chęć obcowania ze sztuką i pragnienie uczestniczenia w zajęciach

plastycznych, które powinny być odbierane jako inspirujące wydarzenie, nakłaniające do artystycznego eksperymentowania oraz zaspokajania dziecięcej ciekawości.

Analiza przewodnika nie kończy się jednak na zestawieniu zaproponowanych w nim technik plastycznych. Poniższe zestawienia graficzne ukazują ilość (częstotliwość) poszczególnych działań plastycznych w proponowanych pięciu, odrębnych częściach analizowanego dokumentu.

Rysunek 1. Proponowane techniki plastyczne w analizowanym przewodniku – Część I

Źródło: opracowanie własne.

W pierwszej części przewodnika ukazano trzydzieści scenariuszy zajęć, w których odnaleźć i wyodrębnić można dwadzieścia sytuacji o charakterze plastycznym, z czego aż siedem (czyli 35%) stanowi malowanie farbami plakatowymi, a pięć (25%) rysowanie flamastrami. Nie zaproponowano żadnego urozmaicenia – w związku z malowaniem farbami – dotyczącego dodania jakiejś substancji (np. piasku, soli, wiór) do farb w celu uzyskania specyficznej faktury tworzonego obrazu. Kolaż – jako technika bardzo ciekawa i rozwijająca umiejętność zagospodarowania przestrzeni pozornie różnymi materiałami – zaproponowany został tylko raz.

Rysunek 2. Proponowane techniki plastyczne w analizowanym przewodniku – Część II

Źródło: opracowanie własne.

W drugiej części przewodnika zaproponowano trzydzieści sytuacji plastycznych wpisanych w czterdzieści jeden scenariuszy zajęć. Tak jak w części pierwszej – przeważa malowanie farbami (23,3%), niemniej jednak w części drugiej dość często proponowano wylepianie lub lepienie z plasteliny (16,6%). Warto zaznaczyć, że ciekawymi propozycjami są najrzadziej występujące techniki – czyli kompozycja z pociętych nitek jako forma abstrakcyjna oraz instalacja przestrzenna (z żołądź i kasztanów).

Rysunek 3. Proponowane techniki plastyczne w analizowanym przewodniku – Część III

Źródło: opracowanie własne.

W trzeciej części analizowanego dokumentu zaproponowano dwadzieścia pięć przedsięwzięć plastycznych, wśród których przeważa malowanie farbami plakatowymi (24%), wycinanie z kolorowego papieru (25%) oraz rysowanie flamastrami (20%). Za urozmaicenie uznać można wykonanie makiety oraz wycinanie i komponowanie z różnorodnych materiałów (tkanin).

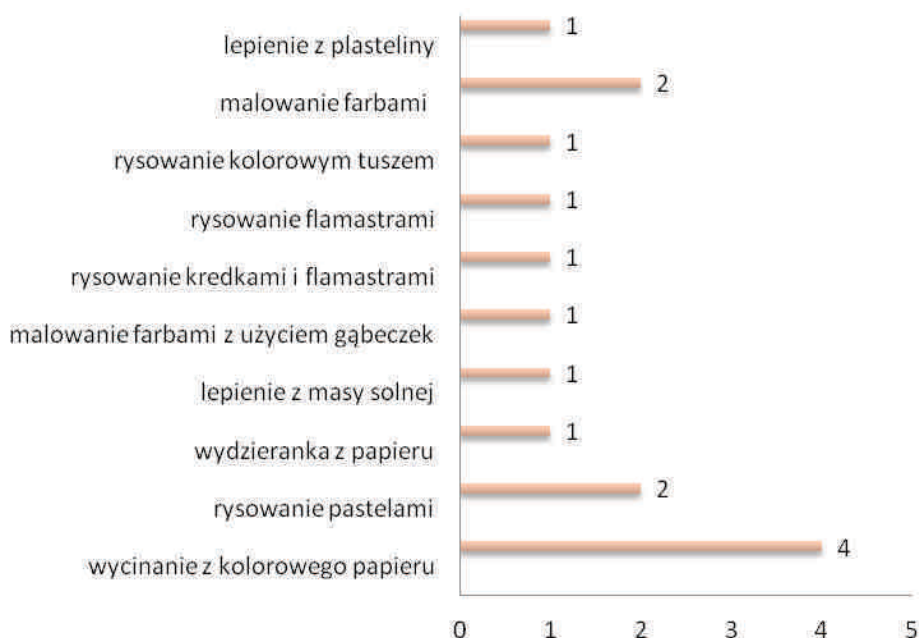
Rysunek 4. Proponowane techniki plastyczne w analizowanym przewodniku – Część IV

Źródło: opracowanie własne.

W czwartej części wyodrębniono siedemnaście działań plastycznych, wśród których konsekwentnie przeważa malowanie farbami plakatowymi (29%) oraz rysowanie flamastrami na kartonie (24%). Za technikę stanowiącą namiastkę różnorodności uznać można malowanie świecą i przykrywanie zarysowanej kartki farbami akwarelowymi. Do kategorii technik rzadko proponowanych zakwalifikować należy wydzierankę z papieru czy lepienie z masy solnej, które stanowi dla dzieci czynność niezwykle przyjemną i bardzo chętnie wykonywaną.

Rysunek 5. Proponowane techniki plastyczne w analizowanym przewodniku – Część V

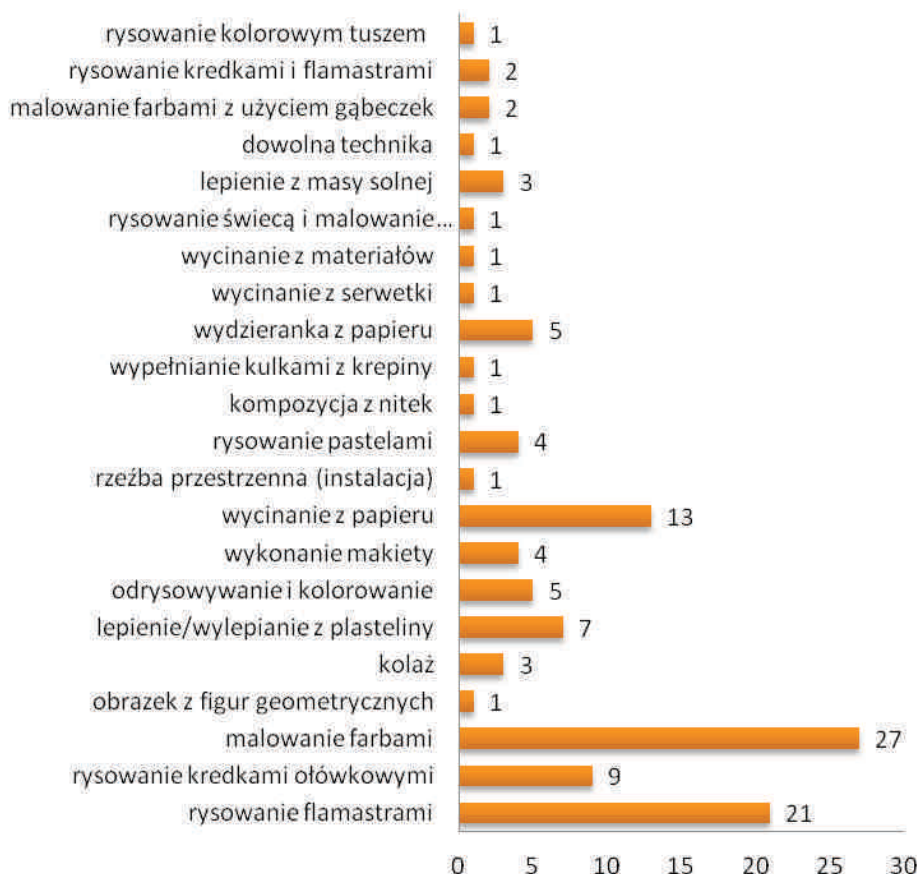
Źródło: opracowanie własne.

Piątą część przewodnika uznać można za najkrótszą propozycję zajęć plastycznych, bowiem stanowi podsumowanie i utrwalenie wiedzy i umiejętności, związanych z gotowością szkolną.

Wśród dwudziestu siedmiu scenariuszy wyodrębnić można w części piątej piętnaście działań plastycznych – z przeważającą ilością wycinania z kolorowego papieru (27%). Za interesujące propozycje uznać można rysowanie kolorowym tuszem oraz malowanie z użyciem rozmaitych gąbeczek i wałeczków.

Biorąc pod uwagę dane umieszczone na powyższych rysunkach, obrazujących ilość propozycji wyodrębnionych w przewodniku metodycznym, konieczne wydaje się całościowe zestawienie wszystkich propozycji prezentowanych i analiza poszczególnych danych.

Rysunek 6. Całościowe zestawienie technik plastycznych proponowanych w analizowanym przewodniku

Źródło: opracowanie własne.

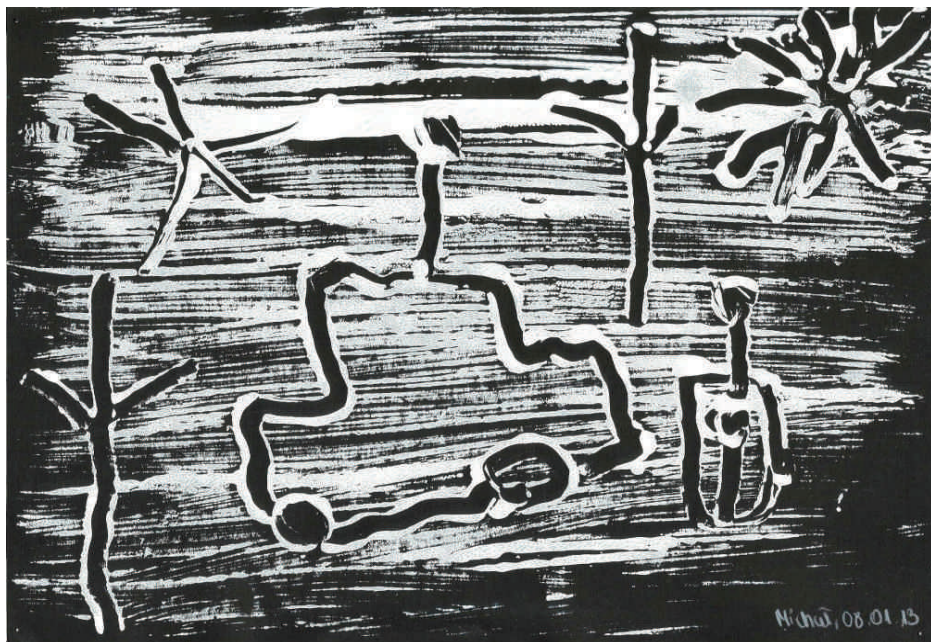
Wśród stu czternastu propozycji działalności plastycznej zaprezentowanych w przewodniku aż 24% (27) stanowi malowanie farbami plakatowymi, natomiast 18% rysowanie flamastrami na kartonie. Dziwić może fakt, że technikę rysowania kredkami ołówkowymi zaproponowano tylko dziewięć razy – niemniej jednak zjawisko to tłumaczyć można tym, że bardzo duża ilość zadań w kartach pracy opiera się właśnie na czynności kolorowania i dorysowywania, dlatego też zrezygnowano z używania kredek ołówkowych podczas wykonywania prac plastycznych. Techniki ciekawe, mogące inspirować do twórczych działań, zostały zaproponowane w niewielkiej ilości (malowanie tuszem, malowanie farbami z użyciem gąbek, kolaż itp.), co wydaje się dość niepokojące ze względu na niepożądaną monotonię i ujednolicenie czynności plastycznych. Nie uwzględniono (jakże popularnego!) malowania akwarelami i gwaszem na tkaninach, kartce z cukrem, papierze ściernym, a także wielu innych technik, które w niezwykle sposób wzmagają u dziecka potrzebę poznawania i eksperymentowania.

Powyższa analiza nie może zostać potraktowana jako jednoznacznie negatywna i skrajnie krzywdząca ocena przewodnika metodycznego, ale refleksja nad tym, w jaki sposób urozmaicać zajęcia plastyczne w przedszkolu. Zajęcia, które są wyjątkowo istotną działalnością dydaktyczno-wychowawczą, zaspokajającą szereg najważniejszych potrzeb poznawczych najmłodszego uczestnika procesu edukacyjnego. To nauczyciel jest głównym organizatorem przedsięwzięć plastycznych, dlatego też, prowadząc nieustanną walkę w przewodniku sugerującym odpowiedni zapis w dzienniku, powinien modyfikować zajęcia w taki sposób, żeby ukazywać możliwości tkwiące w środkach artystycznego wyrazu. Tylko takie podejście bowiem może zapobiec kryzysowi twórczemu i braku wiary we własne siły oraz artystycznemu znużeniu. W ramach podsumowania dzieci z grupy objętej programem, na podstawie którego powstał prezentowany przewodnik metodyczny, uczestniczyły w dodatkowych zajęciach plastycznych, na których zrealizowały dodatkowe techniki plastyczne, takie jak na przykład: malowanie akwarelami na papierze akwarelowym, malowanie temperami z użyciem balonów i gąbek, roztapianie kredek świecowych, odbijanie barwnych wzorów z farby, monotypia, stworzenie pracy techniką rozdmuchiwanego tuszu, malowanie palcami czy kolorowa wydrapywanka. Poniżej zaprezentowane zostały niektóre z ich prac.

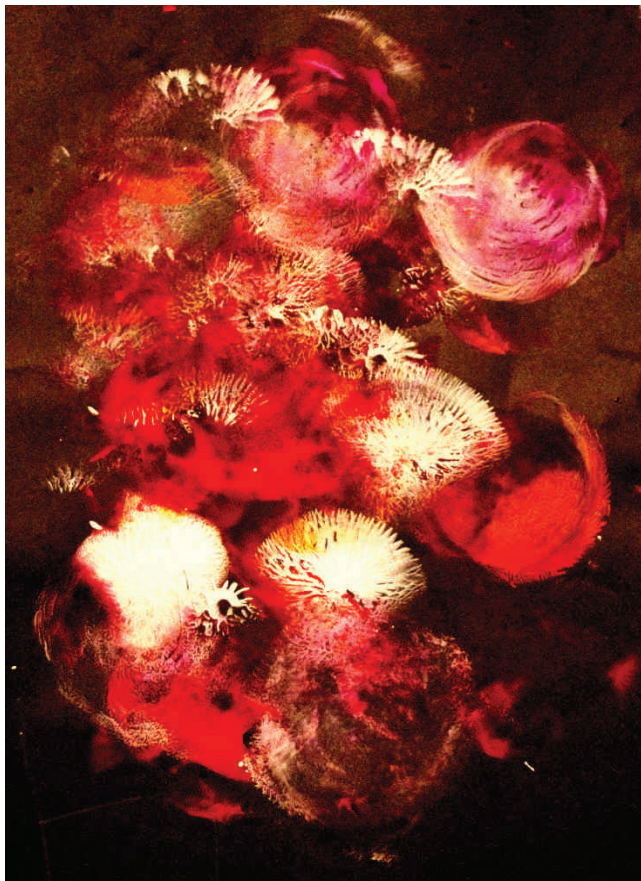
1. Technika rozdmuchiwanego tuszu

2. Technika monotypii

3. Technika malowania balonami

Bibliografia

- Daszyńska M., *Techniki graficzne powielane i odbijane*, Warszawa 1992.
Daszyńska M., *Malarskie techniki dekoracyjne*, Warszawa 1992.
Gloton R., Clero C., *Twórcza aktywność dziecka*, Warszawa 1985.
Lewicka J., *100 technik plastycznych*, Warszawa 1967.
Mazepa-Domagała B., *Dziecięce spotkania ze sztuką*, Katowice 2009.
Nalaskowski A., *Widnokreśli edukacji*, Kraków 2002.
Popek S., *Psychologia twórczości plastycznej*, Kraków 2010.
Szuman S., *O sztuce i wychowaniu estetycznym*, 1962.
Szmidt K., *Pedagogika twórczości*, Gdańsk 2007.
Tatarkiewicz W., *Dzieje sześciu pojęć*, Warszawa 1988.

WALKA NAUCZYCIELA Z PRZEWODNIKIEM ZAJĘĆ W PERSPEKTYWIE TWÓRCZOŚCI PLASTYCZNEJ

Słowa kluczowe: twórczość plastyczna, techniki plastyczne, aktywność plastyczna dzieci w młodszy wieku szkolnym, przewodnik metodyczny

Streszczenie: Działania związane w sposób bezpośredni z twórczością plastyczną dzieci powinny charakteryzować się niekonwencjonalnością i różnorodnością w stosowaniu technik, narzędzi czy materiałów plastycznych, a także oryginalnością tematyczną. Niemniej jednak, zarówno oryginalność, niekonwencjonalność jak i różnorodność nierzadko nie mają swojego odzwierciedlenia w praktyce pedagogicznej, której drogę w znacznym stopniu ustala przyjęty przez placówkę program i skonstruowany na jego podstawie przewodnik zajęć, stanowiący niejako podręczny plan działania i szczegółowy rozkład materiału na poszczególne dni wraz z proponowanymi scenariuszami zajęć.

TEACHER'S STRUGGLE WITH THE LEADER OF EXERCISES IN THE PERSPECTIVE OF ARTISTIC CREATIVITY

Key words: artistic creativity, plastic activity

Summary: Actions connected directly with artistic creativity in children should be unconventional and diversified in using techniques, tools of artistic materials, as well as thematic originality. However, both the originality, and diversification are often badly reflected in the practice of pedagogy.